

Implikasi 25 Tahun Pemerintahan Sultan Ahmad Tajuddin

Nurul Amalina binti Zullkiflee

Calon Doktor Falsafah

Sejarah dan Tamadun Islam,

Fakulti Pengurusan Pembangunan Islam,

Universiti Islam Sultan Sharif Ali,

Brunei Darussalam

amalina.zullkiflee@gmail.com

Vol.3, Issue 2 | July 2020

KATA KUNCI

Sultan Ahmad Tajuddin,
Pemerintahan dan
Pentadbiran,
Pembangunan,
Perekonomian &
Perlembagaan Negeri
Brunei

ABSTRAK

25 tahun pemerintahan Sultan Ahmad Tajuddin yang merupakan Sultan Brunei ke-27 tidak lepas daripada pelbagai cabaran. Diangkat menjadi Sultan Brunei pada usia muda merupakan titik tolak permulaan Baginda mengorak langkah mempelajari selok-belok pentadbiran dan pemerintahan yang dilaksanakan oleh dua orang Pemangku Sultan. Mempunyai keyakinan terhadap negeri yang diterajui dan rakyat yang menyembahkan taat setia mendorong Baginda untuk bangkit menyuarakan hak-hak yang sekian lama dinafikan oleh penasihat-penasihat berjawatan Residen. Perpindahan pentadbiran ke tangan Tentera Jepun yang mencanang-canangkan slogan 'Asia untuk Orang Asia' yang sekali gus memperkenalkan budaya Jepun yang terpaksa dipelajari dan diamalkan, dan pentadbiran semula oleh British Military selepas kekalahan dan pengunduran Tentera Jepun menambah senarai cabaran yang dihadapi pada zaman pemerintahan Baginda. Justeru itu, artikel berbentuk deskriptif ini akan membincangkan mengenai sejarah latar belakang pemerintahan Negara Brunei Darussalam secara umum, dan diikuti dengan pemfokusan skop kepada peribadi Sultan Ahmad Tajuddin dan zaman pemerintahan Baginda; peristiwa-peristiwa yang Baginda alami dalam memimpin negara dan bangsa Brunei, pembangunan-pembangunan fizikal, semangat cintakan negara yang ditiupkan sehingga munculnya banyak parti yang turut sama memperjuangkan suara untuk mengembalikan hak pemerintahan dan pentadbiran kepada Baginda, di samping usaha Baginda memulakan perancangan untuk menggubal dasar dan gagasan negara iaitu Perlembagaan Negeri Brunei.

KEYWORD

Sultan Ahmad Tajuddin,
Administration,
Development, Economy
and Constitution of Brunei
Darussalam

ABSTRACT

The 25-years rule of Sultan Ahmad Tajuddin, the 27th Sultan of Brunei, was filled with galore challenges. Being crowned as the Sultan of Brunei at a young age was the starting point for His Majesty in taking steps to learn about the administration and rule ran by two Acting Sultan. Having confidence in the state and the people led His Majesty in raising the voice of the rights that Residents had long denied. The transfer of administration to the Japanese Army who propagated the 'Asia for the Asians' slogan and their 'had-to-be' learnt and practiced culture, and the restoration of administration to the British Military after the defeat and resignation of the Japanese Army added to the list of challenges faced during His Majesty's reign. Thus, this descriptive article will discuss the history of Brunei Darussalam's government in general, followed by focusing on the personality of Sultan Ahmad Tajuddin and His

reign; the historical events that His Majesty faced in leading the country and the people of Brunei, the physical development, the spirit of love for the nation and the coming together of parties in fighting for the return of sovereignty and administrative authority to the Sultan, as well as His Majesty's efforts to start a policy-making of Constitution of Brunei Darussalam.

PENDAHULUAN

Negara Brunei Darussalam dahulunya pernah menjadi sebuah wilayah jajahan dan naungan beberapa kuasa-kuasa besar seperti Sriwijaya, Majapahit dan China. Selari dengan peredaran zaman, keruntuhan kuasa-kuasa tersebut menjadi antara faktor penyumbang kemunculan empayar Brunei sebagai sebuah kuasa penaung bagi wilayah-wilayah di kawasan Pulau Borneo yang turut dikenali dengan nama Pulau Brunei. Namun kuasa penaung yang bersandarkan kepada sistem pemerintahan beraja ini terpaksa pula menghadapi banyak cabaran dalaman dan luaran sehingga ia terpaksa tersisa dalam bentuknya sekarang dari segi saiz kawasan. Kehebatan para pemimpinya yang terdiri daripada Sultan-Sultan telah mampu memastikan kelangsungan dan survival negara dan bangsa Brunei walaupun terpaksa mengalami situasi '*inda dibagi mua*' bahkan sehingga dibiarkan berpencen dan kuasa pentadbiran dan pemerintahan diambil alih tanpa mampu mempertahankan diri dan memberi tentangan yang sewajarnya.

Kedaulatan Brunei dan Sultan Ahmad Tajuddin (Sultan Brunei ke-27, 1924-1950) yang menghadapi tiga pentadbiran kuasa luar sepanjang hayat Baginda terpaksa '*didiamkan*' sehingga adinda Baginda, Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddin III (Sultan Brunei ke-28, 1950-1967) memegang tampuk pemerintahan negara yang kemudian berhasil menghadihkan sebuah perlembagaan bertulis yang memberi tanda akan tercapainya kemerdekaan, walaupun kemerdekaan penuh hanya diperolehi 25 tahun kemudian di bawah tampuk pemerintahan Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Haji Hassanul Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah, Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam (Sultan Brunei ke-29, 1967 hingga sekarang) pada tahun 1984.

2. LATAR BELAKANG PEMERINTAHAN NEGARA BRUNEI DARUSSALAM

2.1 Pemerintahan Bercorak Keislaman

Islam yang dibawa masuk melalui perkahwinan Awang Alak Betatar yang kemudian bergelar Sultan Muhammad Shah dengan Puteri Johor (Temasek atau Singapura Tua) merupakan titik tolak permulaan kemunculan Brunei sebagai sebuah kesultanan yang didasari dengan perasaan muhibbah dan kekeluargaan dengan pengurniaan lima buah wilayah oleh ayahanda mertua Baginda iaitu Sultan

Johor. Kedatangan Sultan Sharif Ali dari Tanah Arab dan perkahwinan Baginda dengan Puteri Ratna Kesuma, puteri Sultan Ahmad (Sultan Brunei ke-2, 1408-1425) dan seterusnya penabalan Baginda sebagai Sultan Brunei ke-3 (1425-1432) yang disebabkan oleh ketiadaan putera pewaris Sultan Ahmad (Jamil al-Sufri, 1992: xxv) mengukuhkan lagi corak pemerintahan Islamik Kesultanan Brunei dengan pembinaan masjid-masjid yang menjadi medium bagi penyebaran Islam di dalam negara dan kawasan serantau. Sultan Sharif Ali merupakan perintis sistem pertahanan dalam negara dengan menitahkan rakyat untuk membina kota batu yang penambahan binaannya dilanjutkan hingga ke zaman pemerintahan anakanda Baginda, Sultan Sulaiman (Sultan Brunei ke-4, 1432-1485) (Jamil al-Sufri, 1992: xxv). Baginda turut mewariskan Tunggal Alam Bernaga bersayap tiga yang mewakili 'Islam, Iman dan Ihsan'.

Penyebaran dakwah Islam diperkembangkan di zaman Sultan Bolkiah (Sultan Brunei ke-5, 1485-1524) melalui mekanisme perhubungan perkahwinan dan penaklukan yang berbentuk penyerahan wilayah secara sukarela yang disambung oleh Sultan-Sultan selepas Baginda. Zaman pemerintahan Sultan Muhammad Hasan (Sultan Brunei ke-9, 1582-1598) turut menjadi ristaan sejarah apabila berjaya menghasilkan hukum agama berkanun yang dipanggil Hukum Kanun Brunei. Era Sultan Muhammad Tajuddin (Sultan Brunei ke-19, 1795-1804 & 1804-1807) pula dikenali dengan pengurniaan tanah wakaf di Mekah untuk kegunaan jemaah-jemaah Haji Brunei di samping pemberigian kisah-kisah Sultan-Sultan terdahulu yang dipahatkan di atas sebuah batu yang disebut Batu Tarsilah.

Penubuhan Sekolah Melayu pertama diperkenalkan pada zaman pemerintahan Sultan Muhammad Jamalul Alam II (Sultan Brunei ke-26, 1906-1924) menandakan pendidikan formal di Negara Brunei Darussalam dan penubuhan sekolah-sekolah Arab mula dipelopori oleh Sultan Ahmad Tajuddin (Sultan Brunei ke-27, 1924-1950) pada tahun 1940 yang hanya berjalan selama setahun disebabkan oleh tercetusnya Perang Dunia Kedua. Persekolahan agama dan Arab ini dihidupkan semula pada zaman pemerintahan Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddin III (Sultan Brunei ke-28, 1950-1967) dan sejarah telah memahatkan nama Baginda sebagai pencipta slogan identiti Brunei menggunakan bahasa Arab yang tertera di bendera negara iaitu *الدائمون المحسنون بالهدى* yang bermaksud 'Orang-orang yang sentiasa membuat kebajikan dengan petunjuk (Allah)'.

Negara Brunei Darussalam semakin dikenali di persada antarabangsa dengan pengukuhan status negara sebagai sebuah negara Melayu Islam dengan sistem pemerintahan beraja yang diisytiharkan secara rasmi pada 1 Januari 1984. Berikutan itu, Negara Brunei Darussalam semakin lantang menyuarakan pendirian dalam mengukuhkan kedaulatan Islam dengan pengharaman arak dan penjualannya selain memperkenalkan peraturan Pendidikan Ugama Wajib, penguatkuasaan Undang-Undang Jenayah Syari'ah yang terpaksa menghadapi banyak kecaman daripada dunia luar dan seterusnya memperkenalkan gagasan Negara Zikir yang diilhamkan sendiri oleh Kebawah Duli Yang Maha Mulia Paduka Seri Baginda Sultan Haji Hassanah Bolkiah Mu'izzaddin Waddaulah, Sultan dan Yang Di-Pertuan Negara Brunei Darussalam (Sultan Brunei ke-29, 1967 hingga sekarang).

3. PERJANJIAN 1905/1906 DAN PENGENALAN SISTEM RESIDEN: PENAFIAN HAK DAN KUASA PENTADBIRAN KERAJAAN TRADISI

Faktor penting yang menyebabkan Sistem Residen diperkenalkan ialah kerana kegagalan Perjanjian Naungan 1888 bagi memberi perlindungan sepenuhnya kepada Brunei (Muhaimin, 2018: 10). Walaupun dalam 'artikel 1' di dalam perjanjian itu menyebutkan bahawa Negeri Brunei akan terus diperintah dan ditadbir oleh Sultan Hashim (Sultan Brunei ke-25, 1885-1906) dan pengganti-pengganti Baginda sebagai sebuah negara merdeka di bawah perlindungan British (Hickling, R.H., 1955: 21), tetapi sikap *offensive* dan agresif pihak Brooke dan Kompeni British North Borneo serta sikap British yang *double standards*, menyebabkan kedudukan Brunei terus terancam.

Justeru itu, Perjanjian 1905/1906 ini diterima oleh Sultan Hashim kerana Baginda yakin bahawa kedaulatan Brunei akan terpelihara di bawah perlindungan British dengan mendatangkan seorang pegawai British sebagai penasihat Sultan. Dengan kata lain, menerusi perjanjian ini Sultan Hashim bertekad tidak ingin melihat Kesultanan Brunei yang tua ini dimusnahkan (Muhaimin, 2018: 11). Faktor lain yang mendorong agar Sistem Residen ini perlu dibentuk ialah pihak British beranggapan bahawa Sultan Hashim tidak berkewibawaan untuk menyelamatkan Brunei daripada ancaman kuasa-kuasa asing memandangkan ketika itu umur Baginda sudah lanjut iaitu 80 tahun.

Semasa Sistem Residen mula dijalankan pada tahun 1906, Brunei pada hakikatnya adalah sebuah negeri yang hampir muflis kerana tidak mempunyai perbendaharaan dan sangat memerlukan kepada tabung-tabung dana bagi pembiayaan kos pentadbiran untuk menjadikan Negeri Brunei

berkemampuan berdiri sendiri dari segi kewangan (Muhaimin, 2018: 12).

Di Negeri Brunei, kuasa Residen ternyata lebih luas kerana ia meliputi bidang eksekutif dan kehakiman kecuali hal-hal yang menyentuh tentang agama Islam dan adat istiadat, umpamanya J.F. Owen, Residen British pernah mengancam untuk memecat dan menurunkan Sultan Muhammad Jamalul Alam II dari takhta kerajaan apabila Baginda tidak bersetuju dengan Undang-Undang Tanah yang baru diperkenalkan oleh Residen. Disebabkan oleh ugutan itu, barulah Baginda memberi kerjasama dan hubungan Baginda dengan Residen bertambah baik (Saunders, G.A., 1994: 114). Menurut Brown di dalam karya Muhaimin, rakyat Brunei beranggapan bahawa dalam Sistem Residen ini, Sultan masih berkuasa tetapi bagi mereka yang mengetahui keadaan senario politik sebenar, kuasa eksekutif pada hakikatnya berada di tangan Residen (Muhaimin, 2018: 53).

Apabila British mula menguasai Brunei, hukum adat tidak lagi berjalan. Residen telah meletakkan adat istiadat Melayu di bawah kuasanya kerana British mengetahui bahawa adat Melayu mempunyai hubungan dengan pentadbiran mahkamah dan ciri-ciri pentadbiran tradisional (Hussainmiya, B.A., 1995: 16). Hukum Syarak ditukar hanya menjadi undang-undang hal ehwal peribadi yang sangat terbatas (Yahya, 2012: 279) dan yang menjadi undang-undang Brunei ialah undang-undang British.

4. SULTAN AHMAD TAJUDDIN, PERKEMBANGAN EKONOMI DAN PEMBANGUNAN-PEMBANGUNAN FIZIKAL NEGARA

4.1 SEJARAH RINGKAS SULTAN AHMAD TAJUDDIN

Sultan Ahmad Tajuddin Akhazul Khairi Waddien ibni Sultan Muhammad Jamalul 'Alam ialah Sultan Brunei yang ke-27. Baginda diputerakan pada 22 Ogos 1913 di Istana Kota, Pekan Brunei (Muhaimin, 2018: 13); menaiki takhta pada 21 September 1924 setelah ayahanda Baginda, Sultan Muhammad Jamalul 'Alam II lindung pada 19 September 1924 (Jamil al-Sufri, 2014: 37; Brunei Annual Report, 1924: 19), dan ketika itu Baginda baru berusia 11 tahun. Baginda memerintah Brunei sehingga tahun 1950. Oleh kerana usia Baginda terlalu muda untuk menjadi Sultan ketika itu, Kerajaan Brunei telah melantik dua orang Wazir iaitu Pengiran Bendahara Pengiran Anak Abdul Rahman ibni Pengiran Muda Omar Ali Saifuddin dan Pengiran Pemancha Pengiran Anak Haji Muhammad Yasin bin Pengiran Omar Ali selaku Pemangku Raja bagi menguruskan hal ehwal pemerintahan Negeri Brunei (Muhaimin, 2018: 13).

Sultan Ahmad Tajuddin menerima pendidikan awal di Lapau Istana, Pekan Brunei. Antara guru yang

bertanggungjawab mengajar Baginda pada akhir tahun 1920an dan awal tahun 1930an ialah Cikgu Salleh (HM Salleh) bin Haji Masri yang merupakan seorang pejuang nasionalis Brunei yang anti kepada penjajahan (Muhaimin, 2018: 16). Untuk memahami dan mendalami ilmu pengetahuan agama Islam, Baginda mempunyai guru agama khas istana iaitu Pehin Datu Perdana Menteri Sheikh Haji Abdul Halim bin Pehin Datu Perdana Menteri Sheikh Radin Haji Abdul Rahman. Baginda melanjutkan pengajian ke England, United Kingdom pada tahun 1931 atas inisiatif Residen British, E.E.F. Pretty selama satu tahun bagi mempelajari bahasa Inggeris dan tamadun Barat. Baginda merupakan Sultan Brunei pertama dalam sejarah Brunei menjelajah ke dunia Barat. (Muhaimin, 2018: 18)

Baginda menghasilkan dua karya hasil tulisan Baginda sendiri iaitu Buku Peribahasa (*Proverbs*) pada tahun 1932 dan Buku Panduan Keselamatan (*Safety First*) pada tahun 1939. Sebanyak 24 naskhah salinan Buku Peribahasa yang mengandungi unsur nasihat dan kebaikan telah Baginda hadiahkan kepada rakyat semasa lawatan Baginda ke Kuala Belait (Horton, A.V.M., 1985: 301). Buku Panduan Keselamatan yang mengandungi 43 bab dan 92 halaman pula pada asalnya merupakan hadiah Baginda kepada puteri-puteri Baginda supaya mengetahui adat dan aturan timbang rasa yang saksama kepada kaum dan bangsa sendiri. Buku tersebut selesai dikarang pada 14 Rabi'ul Akhir 1358 Hijrah bersamaan dengan 3 Jun 1939 Masihi di Istana Mahkota Raihani (Sultan Ahmad Tajuddin: 1939: 92). Setelah sepuluh hari terhasilnya karangan ini, Baginda menitahkan Pihak Kerajaan untuk menerbitkan buku 'Panduan Keselamatan' dalam versi Melayu Jawi dan Inggeris secara rasmi sempena berlangsungnya Istiadat Perpustakaan Baginda untuk dihadiahkan kepada murid-murid sekolah (Surat Rasmi, Oktober 1939).

Pada 30 April 1934, Sultan Ahmad Tajuddin telah berkahwin dengan Tengku Ampuan Raihani binti Sultan Alauddin Sulaiman Shah, Sultan dan Yang Di-Pertuan Negeri Selangor Darul Ehsan, berputerikan Yang Teramat Mulia Pengiran Anak Puteri Noor Ehsani (Yura Halim, 2002: 78). Sebelum Baginda berkahwin dengan Tengku Ampuan Raihani, Baginda telah bernikah dengan Kadayang Amas (Maskaton) binti Ampuan Salleh, berasal dari Kampong Sultan Lama, dan dikurniakan tiga orang puteri, iaitu Yang Amat Mulia Pengiran Anak Datin Seri Setia Hajah Siti Saerah (Balabab Besar), Yang Amat Mulia Pengiran Anak Datin Seri Setia Siti Zubaidah (Balabab Tengah) dan Yang Amat Mulia Pengiran Anak Datin Seri Setia Siti Halimah (Balabab Damit).¹ Disebabkan Baginda tidak dikurniakan putera, maka Baginda telah mengambil dua orang anak angkat lelaki yang

bernama Awang Haji Samat bin Mudim Haji Yahya dan Awangku Bakar.

Pada 3 Jun 1950, Sultan Ahmad Tajuddin dimasukkan ke *General Hospital Singapore* kerana mengalami pendarahan di dalam perut (*haemorrhage of the stomach*) dan memerlukan transfusi darah (Surat Telegram, 3 Jun 1950). Ketika itu Baginda dalam perjalanan hendak menuju ke United Kingdom untuk mengadakan perundingan dengan Setiausaha Tanah Jajahan British dan King George VI (1936-1952) bagi menjadikan Brunei sebuah negeri yang berdaulat dan mewujudkan kesatuan Borneo. Disebabkan tiada tindakbalas terhadap transfusi darah yang dilakukan, Baginda lindung pada 17 Sya'ban 1369 Hijrah bersamaan dengan 4 Jun 1950 Masihi pada jam 9 pagi (Surat Telegram, 4 Jun 1950) dan dimakamkan di Kubah Makam Diraja, Bandar Brunei (Yura Halim, 2002: 33; Amalina Zullkiflee, 2019: 245).

4.2 PERKEMBANGAN EKONOMI DAN PEMBANGUNAN FIZIKAL

Kerajaan Brunei telah terpaksa berhutang dan membuat pinjaman daripada Negeri-Negeri Melayu Bersekutu (NNMB) berjumlah \$439,750 antara tahun 1906-1914 namun telah membayar balik 20% daripada pinjaman kewangan tersebut pada tahun 1931 dan telah mampu melunaskan baki semua pinjaman menjelang tahun 1936. Bidang pertanian terutama dalam penanaman padi memperlihatkan perkembangan yang baik antara tahun 1925 hingga tahun 1931 dan pengeluaran hasil padi bagi tahun 1925 sebanyak 600,000 gantang adalah merupakan pengeluaran hasil terbesar pernah dicapai dalam bidang pertanian di negeri ini (Muhaimin, 2018: 79). Minyak ditemui pada 5 April 1929 (Harper, G.C., 1975: 1) di Padang Berawan, Seria dan merupakan bahan komersial penting bagi perkembangan ekonomi Brunei dan mula diekspot ke pasaran antarabangsa pada tahun 1932 (Muhaimin, 2018: 87). Perkembangan tersebut menjadikan Negeri Brunei pengeluar minyak yang ketiga terbesar dalam Negara-Negara Komanwel British dengan pengeluaran hasil minyak tahunan berjumlah 90 juta gelen. Pada penghujung pemerintahan Sultan Ahmad Tajuddin iaitu pada tahun 1950, Seria merupakan sebuah padang minyak gergasi yang terunggul dalam Negara-Negara Komanwel tersebut. Industri ubar turut disenaraikan menjadi bahan eksport utama Brunei pada tahun 1931 dengan 38.77% daripada keseluruhan bahan eksport. Pada tahun 1946, Brunei mendapat \$6,164 daripada eksport arang. Hasil pendapatan Brunei daripada industri getah juga telah meningkat sebanyak \$6,154,169 menjelang tahun 1950 (Ali Hassan, 1970: 99).

Dalam era pemerintahan Baginda juga, Hospital Kerajaan pertama di Bandar Brunei telah dibuka

¹ Perkataan 'Balabab' diambil daripada perkataan 'beloved' (bahasa inggeris).

rasminya pada September 1929, dan pada tahun 1933, jana kuasa elektrik dengan peruntukan belanja \$30,000 (Brunei Annual Report, 1933: 21) telah dibina untuk dibekalkan kepada bangunan-bangunan kerajaan dan swasta. Jalan raya pertama bernama Jalan Utara telah dibina yang menghubungkan Pekan Seria dengan Kuala Belait pada tahun 1938, Pejabat Kadi Besar telah ditubuhkan pada tahun 1940 (Muhammad, 2012: 71). Pada tahun 1941, Sultan Ahmad Tajuddin mengambil langkah menubuhkan sebuah sekolah agama beraliran Arab dengan perbelanjaan Baginda sendiri yang dikategorikan sebagai sekolah swasta yang berdaftar dengan Jabatan Pelajaran Brunei namun ia tidak dapat bertahan lama apabila Perang Dunia Kedua tercetus (Muhaimin, 2018: 99). Pelajaran agama diajarkan kembali secara meluas di sekolah-sekolah di seluruh negeri Brunei sebagai satu mata pelajaran pada tahun 1946 (Muhammad, 2012: 71). Bagi menguatkan pelaksanaan perundangan Islam, Sultan Ahmad Tajuddin telah melantik sebuah badan penasihat agama yang diberi nama 'Penasihat Jema'ah Syari'ah' (*Mohammedan Religious Advisory*) pada tahun 1948 (Muhaimin, 2018: 62).

5. KUASA-KUASA PENTADBIRAN DI ERA PEMERINTAHAN SULTAN AHMAD TAJUDDIN

5.1 PENTADBIRAN RESIDEN

Perjanjian Tambahan 1905/1906 di antara Kerajaan British dan Brunei yang ditandatangani pada 31 Disember 1905 dan 2 Januari 1906 merupakan tambahan kepada Perjanjian 1888 dan satu catatan sejarah apabila negara menjadi sebuah negara naungan Kerajaan British. Perjanjian ini menyaksikan Brunei ditadbir oleh Residen yang bertindak sebagai penasihat Sultan dalam hal-ehwal pentadbiran yang membawa maksud kedaulatan dalam dan luar negeri Brunei diserahkan kepada kawalan British. Sultan terpaksa menerima dan menjalankan nasihat yang diutarakan oleh Residen kecuali yang berkaitan dengan hal-ehwal agama Islam (Yus Sa'bariah, 2007: 148).

Residen pertama Brunei, Stewart McArthur (Ranjit Singh, D.S., 1984: 96) telah mengadun sistem pentadbiran tradisi dengan sistem pentadbiran moden mengikut corak dan rentak pentadbiran British iaitu dengan mengadakan Majlis Mesyuarat Negeri dengan Residen sebagai setiausaha dan Sultan sebagai pengerusi. McArthur turut menasihati Sultan untuk mewujudkan beberapa buah jabatan iaitu Pejabat Tanah, Kastam, Kerja Raya dan Polis. Pengambilan kuasa pentadbiran bermula apabila pegawai-pegawai British dibawa masuk untuk mengetuai jabatan-jabatan berkenaan. Perkara ini membawa kepada kekurangan pegawai tempatan yang diberi peluang bertugas dalam

pentadbiran baru kerana kurang mampu berbahasa Inggeris dan menyebabkan masyarakat Melayu terpinggir (Yus Sa'bariah, 2007: 148). Ini adalah alasan British semata-mata untuk mengekalkan kedudukan mereka di Brunei.

Pada tahun 1940, Sultan Ahmad Tajuddin menggesa Residen untuk menyerapkan anak-anak tempatan ke jawatan yang lebih tinggi dalam Perkhidmatan Pentadbiran Brunei. Pada mulanya, Residen tidak bersetuju kerana ini boleh mencabar kuasa eksekutif Residen dan bagi menyokong pendiriannya, Residen merujuk perkara ini kepada Perjanjian 1905/1906. Menurut Residen, semua pemilihan bagi pelantikan anak-anak tempatan dalam Perkhidmatan Pentadbiran Brunei hendaklah dilakukan oleh Residen.

Penubuhan Majlis Mesyuarat Negeri antara lain bertujuan untuk menyatukan semula golongan pembesar-pembesar negeri pada zaman pentadbiran tradisional yang agak kecewa kerana terbentuknya Sistem Residen dengan menyediakan forum untuk mereka bermesyuarat dan mencambah fikiran (Muhaimin, 2018: 56). Ini berbeza pada zaman pemerintahan tradisional di mana Sultan hanya berbincang dengan penasihat-penasihat peribadi Baginda (Hussainmiya, B.A., 2000: 1). Tujuan Sultan Ahmad Tajuddin melantik anak-anak tempatan ialah semata-mata untuk melatih mereka supaya dapat mempelajari teknik-teknik pentadbiran moden kerana ia sangat penting dalam menghadapi era globalisasi yang penuh cabaran. Pelantikan beberapa orang anak tempatan ke dalam birokrasi kerajaan merupakan satu perubahan yang besar dalam perkhidmatan awam di Brunei kerana sebelum ini kebanyakan jawatan di sesebuah jabatan disandang oleh orang-orang Eropah (Muhaimin, 2018: 61).

Walaupun Sultan Ahmad Tajuddin tidak berangkat menghadiri Majlis Mesyuarat Negeri, Baginda menyalurkan idea-idea Baginda melalui pembesar-pembesar (selaku wakil jurucakap) dalam Majlis Mesyuarat Negeri tersebut. Antara idea Baginda ialah yang disarankan oleh Pengiran Pemancha Pengiran Anak Muhammad Yassin yang menyatakan bahawa surat keliling, pemberitahuan dan akta yang dikeluarkan oleh kerajaan dalam bahasa Inggeris perlu dibuat dalam bahasa Melayu bagi memudahkan ahli-ahli untuk memahaminya. Bagaimanapun, Residen menyatakan bahawa surat keliling dan pemberitahuan itu boleh dibuat dalam bahasa Melayu tetapi akta tidak begitu mudah untuk diterjemahkan dan menurutnya lagi, ia masih dipraktikkan dalam bahasa Inggeris di Malaya (Muhaimin, 2018: 60).

5.2 PENTADBIRAN GABENOR

Persediaan pihak British bagi menghalang pencerobohan Tentera Jepun ke Brunei antaranya dengan titah perkenan Sultan Ahmad Tajuddin iaitu

dengan penubuhan 'Brunei Volunteer Force' dan Pasukan Polis Khas pada Ogos / September 1939 yang mengandungi dua platun. Satu platun ditugaskan untuk menjaga gudang beras di Kuala Belait dan satu platun ditempatkan di Seria untuk mengawal telaga minyak (Muhaimin, 2018: 29).

Apabila Perang Dunia Kedua meletus, Tentera Jepun telah mendarat di Seria pada 16 Disember 1941 (Saunders, G.A., 1984: 121) dan sampai ke Bandar Brunei pada 22 Disember 1941 (Yus Sa'bariah, 1991: 76; Muhammad Hadi, 1988: 23). Pemimpin Tentera Jepun ke Brunei ketika itu, Jeneral Kawaguchi mengadap Sultan Ahmad Tajuddin di Istana Mahkota, Kampong Parit dan menyerahkan surat penyerahan kuasa kepada Baginda. Dengan penandatanganan surat tersebut, Brunei secara rasmi telah jatuh ke tangan Jepun (Sabihah et. al., 1995: 95) dan menjadi titik tolak permulaan Brunei ditadbir oleh seorang Gabenor bernama Kimura dengan Awang Ibrahim bin Muhammad Jahfar dilantik menjadi Ketua Pentadbir di bawah Gabenor tersebut.

Dalam tempoh tersebut, Majlis Mesyuarat Negeri mula dipengerusikan oleh Pengiran Bendahara Pengiran Anak Abdul Rahman dan ini merupakan satu sejarah kerana selama ini anak tempatan belum pernah diberi penghormatan dan peluang untuk mempengerusikan Majlis Mesyuarat Negeri dan ini berbeza semasa zaman Residen kerana Majlis Mesyuarat Negeri dipengerusikan sendiri oleh Residen (Muhaimin, 2018: 64). Pemerintah Jepun turut berusaha memartabatkan bahasa Melayu dengan mengarahkan Dewan Majlis untuk menggunakan bahasa Melayu sebagai bahasa perantaraan dalam Majlis Mesyuarat Negeri.

Walaupun begitu, jentera dan kuasa pentadbiran tetap dikuasai oleh 'Kempetai' (Polis Tentera Jepun). Pentadbiran Gabenor memaksa masyarakat menundukkan kepala dan membongkokkan diri apabila bertemu dengan mereka sebagai tanda hormat; memerintahkan setiap rumah mengibarkan bendera Jepun, menghendaki orang ramai belajar dan menyanyikan lagu kebangsaan Jepun 'Kimigayo', menggunakan takwim Jepun dan mengubah hari kelepasan awam dengan hari-hari kebesaran dan kelepasan Jepun (Yus Sa'bariah, 2007: 148).

Pada penghujung pemerintahan Jepun di Brunei, pegawai-pegawai Tentera Jepun telah merancang pembunuhan beramai-ramai dengan menjemput semua pegawai dan kakitangan kerajaan untuk menghadiri majlis makan besar di kawasan pagar kawat yang disediakan berhampiran Balai Polis Pekan Brunei. Rancangan Tentera Jepun ialah dengan menembak pegawai-pegawai dan kakitangan tersebut apabila mereka berkumpul di sana (Awang Adanan, 2004: 124). Penduduk Brunei lari ke pedalaman mencari perlindungan seperti ke Limbang, Lawas, Sundar, Terusan dan Sipitang.

Bandar atau pekan Brunei, Tutong, Seria, Belait termasuk Kampong Ayer menjadi sunyi lengang tanpa penghuni. Sultan Ahmad Tajuddin dan Kerabat Diraja diselamatkan dan disembunyikan oleh Pehin Datu Amar Setia Diraja Awang Haji Kassim bin Tamin di Kampong Tantaya (Amalina Zulkiflee, 2019: 253).

Walaupun Tentera Jepun pada mulanya membawa perubahan baru kepada Brunei dan berjaya menyelamatkan Brunei daripada penyelewengan British, tetapi oleh kerana ketika itu mereka mengalami perang yang berterusan, Jepun memperkenalkan corak pentadbiran bekerja keras dan memaksa rakyat dan penduduk Brunei supaya bersungguh-sungguh berusaha bagi mendapatkan sesuatu yang dihajati terutama untuk Asia Timur Raya (Jamil al-Sufri, 1999: 28).

Di sebalik penderitaan yang diterima oleh masyarakat Brunei dengan keganasan pentadbiran Gabenor yang terpaksa berhadapan kekalahan dan sekatan-sekatan perhubungan laut dan udara oleh Tentera Amerika, pendudukan mereka turut memberi sumbangan kepada orang Brunei dalam perkembangan dan kebangkitan nasionalisme di kalangan masyarakat Melayu. Slogan 'Asia untuk Orang Asia' yang dicanang-canangkan merupakan motivasi dalam melahirkan pemimpin-pemimpin yang berwibawa dengan tertubuhnya persatuan dan pertubuhan yang memperjuangkan hak bangsa dan negara. Semangat anti-penjajah dan penjajahan berakar umbi sehingga British bertindak menangkap pemimpin dan mengharamkan pertubuhan tersebut (Yus Sa'bariah, 2007: 148).

5.3 PENTADBIRAN TENTERA

Pendudukan Tentera dan Pentadbiran Gabenor Jepun di Brunei berakhir pada 10 Jun 1945 apabila Angkatan Tentera Udara Australia berjaya menduduki Pulau Labuan dan lapan hari kemudian menawan Brunei, Seria dan Miri (Sabihah et. al., 1995: 106) membawa tempoh pendudukan Jepun di Brunei selama tiga tahun enam bulan (Yus Sa'bariah, 2007: 148).

Setelah kekalahan dan pengunduran Tentera Jepun, Brunei ditadbir oleh Pentadbiran Tentera British dari Jun 1945 dengan pelantikan seorang Residen baru dan Sultan Ahmad Tajuddin ketika itu masih tidak mempunyai kuasa sehingga penyerahan kuasa kepada Baginda dilakukan pada 6 Julai 1946. Semangat-semangat nasionalisme yang bangkit membahang mendapat sokongan Sultan Ahmad Tajuddin dan kesedaran tentang ketiadaan kekuasaan menjadi faktor utama Baginda menyokong perjuangan dan pergerakan nasionalisme, malah Baginda sendiri mempelopori perundingan dengan Kerajaan British demi kelangsungan politik dan masa depan rakyat Brunei. Golongan pribumi yang mempunyai semangat

nasionalisme digantung kerja dan Pentadbiran Tentera British telah menyerapkan bangsa asing dalam pentadbiran negara.

6. GAGASAN PERLEMBAGAAN BERTULIS BRUNEI

Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddin III menyedari kuasa politik ke atas negara bangsa Brunei masih belum mencapai peringkat yang memuaskan kerana pihak British masih memiliki kuasa dan pengaruh yang besar (Awang Asbol, 2012: 123). Baginda mengambil iktibar dari zaman pemerintahan kekanda Baginda, Sultan Ahmad Tajuddin (1924-1950), masyarakat dan rakyat Brunei seolah-olah menumpang dan meminta sedekah daripada orang lain (Muhammad Hadi, 1993: 41).

Pengalaman menuntut di Kolej Kuala Kangsar Perak sejak tahun 1932 telah membangkitkan semangat nasionalisme dan memantapkan lagi minda Baginda. Baginda dikatakan begitu berminat dengan sejarah politik kesultanan Melayu Perak dalam perjuangan menentang campur tangan British di Tanah Melayu. Dalam sejarah kesultanan ini, perjuangan menentang penjajah tidak hanya ditangani oleh Sultan-Sultan Perak tetapi turut disertai oleh pembesar-pembesar dan rakyat jelata yang menyedari bahawa kedatangan British telah banyak merugikan negeri dari segi kuasa politik dan ekonomi. Baginda turut tertarik dalam meneliti perkembangan kedudukan dan masa depan politik Raja-Raja Melayu di Persekutuan Tanah Melayu (Awang Asbol, 2012: 123).

Sebab-sebab utama yang mendorong kuat Baginda bangun memperjuangkan nasib bangsa dan negara di samping pengalaman Baginda sendiri sejak dari mula hingga menjadi Sultan dapat disimpulkan kepada tiga aspek (Yahya, 2012: 276):

- 1) Perjanjian-perjanjian Brunei dengan British, khususnya Perjanjian 1905/1906 yang dengannya British boleh campur tangan dalam semua urusan pentadbiran Brunei kecuali hal ehwal agama (sebenarnya semua undang-undang termasuk undang-undang agama adalah disahkan oleh Residen British atas nama Sultan, walaupun mungkin Residen British tidak pernah menghadapi undang-undang itu untuk diperkenankan oleh Sultan). Perjanjian itu membenarkan British campur tangan dalam menentukan hak menjadi Sultan jika timbul satu-satu perselisihan;
- 2) Kuasa penuh Residen yang bermaharajalela mentadbir Brunei membuat undang-undang atas nama Sultan (*on behalf of His Highness the Sultan*) telah menyebabkan Sultan seolah-olah kehilangan kuasa.

Sebagai contoh sifat maharajalela Residen ialah peristiwa Paduka Ayahanda Baginda, Sultan Muhammad Jamalul Alam (Sultan Brunei ke-26, 1906-1924) dengan Residen British Pertama, McArthur. Pada masa penubuhan Majlis Mesyuarat Negeri, Sultan Muhammad Jamalul Alam telah menulis surat kepada McArthur, meminta Residen itu dalam menjalankan pentadbiran hendaklah mengingati lima perkara (Yahya, 2012: 277), iaitu:

Hakim-hakim yang terdiri daripada orang Brunei hendaklah membicarakan kes-kes yang berhubung dengan hal ehwal agama Islam;

Waran-waran terhadap orang-orang yang mempunyai kedudukan tidak boleh dikeluarkan tanpa perundingan terlebih dahulu dengan Sultan dan Majlis Diraja;

Kerajaan hendaklah menolong mengembalikan hamba-hamba yang lari daripada tuan mereka;

Bendera rasmi hendaklah dikibarkan di semua pejabat kerajaan; dan

Apa-apa juga adat istiadat dan undang-undang yang sedang berjalan di negeri ini hendaklah terus dijalankan tanpa sebarang perubahan.

Daripada lima itu hanya satu sahaja yang ditunaikan iaitu perkara (v). Yang lain bukan sahaja tidak dipedulikan, malah Sultan Muhammad Jamalul Alam diberi surat amaran oleh Residen British kemungkinan 'Santapan' bulanan Baginda dikurangkan ataupun Baginda diturunkan dari takhta kerajaan.

Begitu juga Sultan Ahmad Tajuddin yang diberi santapan yang sangat jauh berbeza daripada Sultan-Sultan Tanah Melayu (Hussainmiya, B.A., 1995: 17) iaitu sekitar \$3500 kemudian dinaikkan \$5000, kepada Raja Isteri \$500 dan kepada putera-puteri Baginda \$150 (Hussainmiya, B.A., 1995: 16). Baginda pernah memohon untuk membina sebuah istana baru untuk memelihara dan memberi penghormatan kepada Institusi Beraja yang telah diwarisi sejak zaman-berzaman. Menurut Baginda, istana bukan sahaja tempat untuk Baginda bersemayam, tetapi yang lebih penting, istana melambangkan pusat pentadbiran dan pemerintahan negeri, tempat rakyat mengadap Baginda menyembahkan rasa taat setia dan menyatakan permasalahan mereka (Muhaimin, 2018: 38), namun perkara tersebut tidak diendahkan juga oleh Residen. Pesuruhjaya Tinggi, John Anderson dengan tegas mengatakan bahawa perjanjian baru (1905/1906) ialah untuk "... *amend or replace the obsolete laws and customs of Brunei* (Hussainmiya, B.A., 1995: 17)".

a) Perkembangan sosiobudaya di Brunei sebelum Baginda naik takhta sangat jauh terkebelakang (Yahya, 2012: 278). Ini adalah polisi penjajahan British sebagaimana polisi yang dipetik oleh Nicholas Tarling dan Richard Windstedt yang terkenal di Tanah Melayu bahawa penubuhan sekolah-sekolah Melayu hanya bertujuan untuk menjadikan anak-anak sekolah jadi petani atau kelayakan yang lebih baik daripada bapa mereka (Tarling, Nicholas, 1995: 6). Permintaan sebahagian Ahli Majlis Mesyuarat Negeri seperti Kadi Besar, Pengiran Haji Muhammad Salleh dan Pehin Orang Kaya Digadong untuk penubuhan sekolah berbahasa Inggeris tidak didengarkan oleh Residen dengan pelbagai dalih (Yahya, 2012: 278).

Ketika Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien III menaiki takhta menggantikan Sultan Ahmad Tajuddin, Baginda berpendapat sudah masanya untuk mengambil langkah semula kedaulatan '*de facto*' dan mengembalikan semula apa yang telah hilang di bawah istilah 'penaungan' British (*reclaiming these lost privileges had to take precedence over any drastic political reforms to satisfy the aspirations of the people of Brunei*) (Hussainmiya, 1995: 118) dengan memikirkan pembaikan dan penyusunan semula bentuk kerajaan melalui kuatkuasa undang-undang dan menentukan pelantikan raja iaitu pihak yang berkuasa dalam negeri merupakan fokus utama Baginda. Tujuan Baginda ialah untuk menyelesaikan tiga perkara (Yahya, 2012: 286):

- Supaya pihak British tidak lagi dapat campur tangan dalam urusan pelantikan raja atau Sultan, dengan erti kata lain menghapuskan Perjanjian 1905/1906;
- Supaya kuasa pemerintahan tidak lagi perlu kepada 'nasihat' yang mesti diterima dan dijalankan. Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien III mahu kuasa itu ada pada Baginda dengan sepenuhnya supaya Baginda dapat menjalankan rancangan-rancangan untuk kemajuan negeri; dan
- Mengenai kedudukan rakyat jelata dan keperluan hidup yang mesti diatasi, dengan harapan untuk mengeluarkan rakyat daripada kepompong kemunduran.

Hal ini terkandung dalam titah Baginda yang pertama pada 15 Mei 1953:

"Pada suatu masa tadinya adalah tujuan dan maksud beta hendak memberikan kepada rakyat-rakyat suatu perlembagaan yang bertulis dan dengan perlembagaan itu masa peraturan yang bersuai (bersesuaiannya) boleh dibuatkan untuk pemerintahan dan kemakmuran Negara Brunei kita... hendak mengaturkan dalam perlembagaan itu pertamanya undang-

undang dan dengannya dapatlah menetapkan giliran Sultan dan lain-lain perkara terhadap keluarganya. Kedua susunan, kuasa-kuasa dan pekerjaan Majlis Undangan Negara berserta dengan peraturan-peraturan untuk pimpinan buat menjalankan pekerjaan negeri dan untuk membuatkan undang-undang."

Corak pemerintahan yang dicadangkan sesuai untuk Brunei yang akan dirunding dan dijangka mendapat persetujuan itu ialah satu perlembagaan bertulis yang berdasarkan demokrasi supaya rakyat dapat mengambil bahagian dalam pemerintahan negeri. Rang perlembagaan telah dibincangkan sejak Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien III mengumumkan cita-cita Baginda untuk memberi kuasa kepada rakyat. Jaminan bahawa perlembagaan itu ialah satu undang-undang yang akan meninggikan kedudukan rakyat dalam pemerintahan telah berulang kali diumumkan dan dititahkan oleh Baginda sejak tahun 1953 (Pelita Brunei, 1959: 4). Anak-anak Brunei diberi mandat dan kuasa dalam pentadbiran negeri dan berikutan dengan itu, kuasa pegawai-pegawai British dihadkan hanya sebagai penasihat dalam rundingan permulaan di London pada tahun 1957.

Pada dasarnya, rakyat menyokong cadangan untuk mengadakan perlembagaan baru Brunei namun Pesuruhjaya Tinggi British, Anthony Abell yang juga menjadi Gabenor Sarawak dan Kerajaan British telah melengah-lengahkan proses pelaksanaan dan perundingannya kerana menyedari bahawa perlembagaan baru tersebut akan menyebabkan pengaruh politik British merosot dan tergugat (Awang Asbol, 2012: 123). Sebaliknya Anthony Abell mengusulkan cadangan yang bertentangan dengan kehendak Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien III supaya Brunei, Sabah dan Sarawak disatukan menjadi sebuah negara bangsa dikenali sebagai Penyatuan Tiga Wilayah atau Federasi Borneo yang bertujuan untuk mengekalkan pengaruh British ke atas Brunei khususnya dalam hal-ehwal pentadbiran dalam negeri dan secara tidak langsung menguatkan lagi status dan kuasa Residen serta Pesuruhjaya Tinggi British di Brunei. Cadangan tersebut turut disokong oleh Setiausaha Tanah Jajahan British di London (Muhammad Hadi, 1993: 48). Kemunculan idea ini menjadi satu cabaran baru kepada identiti Brunei sebagai sebuah Kesultanan Melayu Islam yang sejak abad ke-19 sudah terpisah daripada Sarawak dan Borneo Utara (Sabah) sebagai entiti politik yang berasingan.

Pada tahun 1957, Anthony Abell terpaksa menggugurkan cadangan mengenai Federasi Borneo dan bersetuju dengan rancangan perlembagaan bertulis Brunei setelah puas memujuk Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien III yang tidak termakan pujukan walaupun ditawarkan dengan Pulau Labuan yang ketika itu merupakan pusat perdagangan antarabangsa yang juga mengendalikan urusan

impot dan ekspot bagi Brunei (Muhammad Hadi, 1993: 44) untuk dikembalikan di bawah kuasa Kerajaan Brunei (Awang Asbol, 2012: 123).

7. KETERLIBATAN RAKYAT DALAM PENTADBIRAN KERAJAAN PASCA PELAKSANAAN PERLEMBAGAAN BERTULIS

Dengan penguatkuasaan Perlembagaan 1959, tiga perkara penting telah diselesaikan oleh Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien III iaitu: Pertama, British tidak lagi dapat campur tangan dalam urusan pentadbiran dalam negeri, dan dengan itu tidak lagi ada *'advice must be taken and acted upon'* oleh Residen British; Kedua, tidak ada lagi pihak yang akan menggugat pelantikan Sultan Brunei, dan tidak akan terjadi lagi *'pretender'*. Kerajaan British pun tidak lagi *'will ensure the due succession to the Sultanate of Brunei'*; dan Ketiga, dengan tiadanya *'advice'* maka ada sekitar lebih dari 500 pemindahan kuasa undang-undang daripada Residen dan Pesuruhjaya Tinggi sama ada kepada Sultan, Menteri Besar atau Setiausaha Kerajaan.

Pada 28 Jun 1959 di sebuah majlis sempena menyambut kejayaan perundingan perlembagaan, Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien III menitahkan empat ciri-ciri pemimpin (Pelita Brunei, 1959: 1) yang Baginda harapkan dalam menerajui pentadbiran negeri iaitu:

1. Sifat bangsawan: bukan hanya dengan berketurunan mulia dan berdarjat, bahkan melalui kebangsawanan dalam budi bahasa, adab tertib dan tutur kata;
2. Sifat hartawan: bukan hanya kaya dengan harta benda dan wang, bahkan kaya dalam pemikiran, pengetahuan, pengalaman, suka memberi nasihat dan pertolongan;
3. Sifat dermawan: bukan dengan tujuan keharuman diri sendiri, namun dengan keikhlasan dan kejujuran; dan
4. Sifat setiawan: bukan hanya kesetiaan kepada kerajaan atau pemerintahan, bahkan kesetiaan pada kata-kata dan janji-janji, ikrar dan niat hati yang suci.

Kuasa pentadbiran diserahkan kepada anak-anak Brunei yang diketuai oleh seorang Menteri Besar dan ini bermaksud rakyat bertanggungjawab menggubal, merunding dan meluluskan undang-undang untuk kesempurnaan dan kesejahteraan negara (Pelita Brunei, 1959: 4). Dasar politik Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien III yang telah mempelajari taktik-taktik penguasaan kuasa Barat ke atas wilayah-wilayah Brunei (Awang Asbol, 2012: 151) sepanjang tempoh kewujudan Brunei sebagai sebuah kesultanan dengan *gunboat diplomacy*, perjanjian-perjanjian berat sebelah, tekanan kewangan dan tipu muslihat

(Horton, A.V.M., 1984) adalah konsisten dengan hasrat untuk mengekalkan negara bangsa Brunei bersendirian tanpa terpaut dengan negara lain dengan menggunakan 'taktik tunggu dan lihat' (Awang Asbol, 2012: 123).

Dengan taktik 'tunggu dan lihat' ini, Baginda berupaya mengurangkan kuasa Residen dengan pembentukan Perlembagaan Negeri Brunei 1959 yang membawa kepada penghapusan jawatan dan kuasa Residen yang diambil alih oleh Menteri Besar dengan lantikan perkenan Sultan sendiri, dan penubuhan Majlis Mesyuarat Daerah (Awang Asbol, 2012: 123) yang ahli-ahli majlis itu sebahagiannya dilantik oleh kerajaan dan sebahagian lagi dipilih melalui undian rakyat di keempat-empat daerah. Dasar dan polisi negara dipegang dan dikongsi bersama rakyat dan ia bukan hanya berfungsi untuk mewakili kerajaan menyampaikan polisinya tetapi juga menerima dan mempertimbangkan segala aduan dan pendapat rakyat. Oleh itu penubuhan majlis tersebut mampu melahirkan kesedaran berpolitik dan berpartisipasi secara aktif di kalangan rakyat dalam menyuarakan isu-isu negara bangsa (Muhammad Hadi, 1993: 44).

8. KESIMPULAN

Secara keseluruhannya, kajian ini memperlihatkan corak pemerintahan Sultan Ahmad Tajuddin yang terpaksa menjalani tempoh pemerintahan yang kosong daripada hak dan kuasa sepenuhnya sebagai seorang Sultan, disebabkan oleh tiga bentuk pentadbiran yang dikuasai oleh orang luar. Kesedaran Baginda terhadap perkara tersebut telah mendorong Baginda untuk memulakan perundingan dengan Kerajaan British bagi mendapatkan kebebasan. Walaupun hajat Baginda tidak kesampaian kerana lindung ketika berada di Singapura, adinda Baginda, Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien III telah menyambung dan memimpin perundingan-perundingan tersebut sehingga terwujudnya sebuah perlembagaan bertulis yang kemudiannya berfungsi sebagai undang-undang dan dasar negara yang dihasilkan daripada keikutsertaan dan peranan daripada rakyat dalam memberikan pandangan terhadap usulan-usulan perlembagaan. Semoga kajian ini dapat memberi sumbangan kepada pengkaji lain khususnya dan pembaca amnya.

Bibliografi

- Ali Haji Hassan. (1970). "Getah: Pengenalan dan Penanamannya di Brunei". *Beriga*. Bil. 4. Bandar Seri Begawan: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Awang Adanan bin Haji Awang Abdul Latif, Haji. (2004). "Sultan Ahmad Tajuddin: Selamat di

- Tantaya". *Jurnal Darussalam*. Bil. 5. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei.
- Awang Asbol bin Haji Mail, Profesor Madya Dr Haji. (2012). "Dari Ekonomi Tradisi ke Ekonomi Industri 1929-1941 Pengaruh Perusahaan Minyak Terhadap Perubahan Sistem Pendidikan Brunei". *Sejarah dan Persejarahan Brunei Dinamika Pembentukan & Transformasi*. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei.
- Awang Asbol bin Haji Mail, Profesor Madya Dr Haji. (2012). "Ke Arah Pembentukan Wajah Negara Bangsa (1950-1967): Hasrat Arkitek Brunei Moden". *Sejarah dan Persejarahan Brunei Dinamika Pembentukan & Transformasi*. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei.
- Awang Mohd. Jamil Al-Sufri, Pehin Jawatan Dalam Seri Maharaja Dato Seri Utama Dr. Haji Awang. (2014). *Sejarah Sultan-Sultan Brunei Menaiki Takhta*. Cetakan ke-2. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei.
- Awang Mohd. Jamil Al-Sufri, Pehin Jawatan Dalam Seri Maharaja Dato Seri Utama Dr Haji Awang. (1999). *Ketahanan dan Kesinambungan Brunei dari Perspektif Sejarah dalam Masa Silam Sarana Masa Depan*. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei.
- Awang Mohd. Jamil, Pehin Orang Kaya Amar Diraja Dato Seri Utama (Dr.) Haji. (1992). *Liku-Liku Perjuangan Pencapaian Kemerdekaan Negara Brunei Darussalam*. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei. (PS/PnB/102.A4 /A93/1992)
- BA.0003/82. *Titah* bertarikh 15 Mei 1953. Arkib Negara Brunei.
- Borneo Bulletin*. 29 Julai 1954 & 27 Julai 1963.
- Brunei Annual Report 1906, 1924, 1933 & 1953*.
- Brunei State Council Minutes*. 28 Oktober & 2 Disember 1940, 6 Oktober & 8 November 1947.
- Harper, G.C. (1975). *The Discovery and Development of the Seria Oilfield*. Bandar Seri Begawan: Jabatan Muzium-Muzium Brunei.
- Hickling, R.H. (1955). *Memorandum Upon Brunei Constitutional History and Practise*. Dokumen E.
- Horton, A.V.M. (1984). *The British Residency in Brunei, 1906-1959*. Occasional Papers No. 6. The University of Hull, Department of South East Asian Studies.
- Horton, A.V.M. (1985). "The Development of Brunei During the British Residential Era 1906-1959: A Sultanate Regenerated". PhD Thesis. The University of Hull, Department of South East Asian Studies.
- Hussainmiya, B.A. (1995). *Sultan Omar Ali Saifuddin III and Britain: The Making of Brunei Darussalam*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Hussainmiya, B.A. (2000). "Manufacturing Consensus: The Role of State Council in Brunei Darussalam". *Kertas kerja The 16th Conference of the International Association of Historians of Asia*. Kota Kinabalu, Sabah. 27-31 Julai 2000.
- Kerajaan Brunei. (1951). *Laws of Brunei*. Chapter 2.
- Muhaimin Haji Mohamed, Haji. (2018). *Pemerintahan Sultan Ahmad Tajuddin 1924-1950: Kerajaan, Masyarakat dan Perubahan*. Cetakan ke-2. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei.
- Muhammad bin Pengiran Haji Abdul Rahman, Pengiran Dato Seri Setia Dr Haji. (2012). "Perkembangan Pelajaran Agama di Negara Brunei Darussalam Zaman Pemerintahan Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddin III (1950-1967)". *Kemerdekaan 25 Tahun*. Bandar Seri Begawan: Yayasan Sultan Haji Hassanah Bolkiah & Persatuan Sejarah Brunei.
- Muhammad Hadi Abdullah. (1988). "Pendudukan Jepun di Brunei". *Jurnal Persatuan Sejarah Brunei*. Bil. 1. Bandar Seri Begawan: Persatuan Sejarah Brunei.
- Muhammad Hadi Abdullah. (1993). "Cabaran-Cabaran ke Arah Pembentukan Perlembagaan Negeri Brunei 1959". *Beriga*. Bil. 38. Bandar Seri Begawan: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nurul Amalina Zulkiflee. (2019). "Strategi Awang Haji Kassim dalam Usaha Menyelamatkan Sultan Ahmad Tajuddin: Satu Kajian Awal". *Kertas Kerja Seminar Antarabangsa Islam di Alam Melayu (ICON IMAD IX)*. Krabi, Thailand. 19-21 Ogos 2019.
- Pelita Brunei*. 4 Mac 1959, 18 Mac 1959 & 1 Julai 1959.
- Perjanjian 1905/1906. *Brunei Annual Report 1946*.
- Ranjit Singh, D.S. (1984). *Brunei 1839-1983: The Problems of Political Survival*. Singapore: Oxford University Press.
- Sabihah Osman, Muhammad Hadi Abdullah dan Sabullah Haji Hakip. (1995). *Sejarah Brunei Menjelang Kemerdekaan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Saunders, G.A. (1984). *A History of Brunei*. Kuala Lumpur: Oxford University Press.
- Sultan Ahmad Tajuddin. (1939). *Panduan Keselamatan*. Brunei Darussalam: Istana Mahkota Raihani. [PS/A/BK/2/2008]
- Surat Rasmi. (Oktober 1939). Daripada Sultan Brunei kepada Pesuruhjaya Tinggi Negeri Melayu. (salinan daripada Pusat Pengkajian Borneo).

- Surat Telegram daripada *Commisioner General in South East Asia* kepada Residen British Brunei bertarikh 4 Jun 1950. (PS/PnB/BR/0000817).
- Surat Telegram. (3 & 4 Jun 1950). Daripada Pesuruhjaya Agung Asia Tenggara kepada Residen British Brunei. (simpanan Perpustakaan Universiti Durham, salinan daripada Pusat Pengkajian Borneo).
- Tarling, Nicholas. (1995). "Sultan Haji Omar Ali Saifuddien and the Western Perceptions". *Kertas kerja Seminar Al-Marhum Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien*, anjuran bersama Akademi Pengajian Brunei dan Persekutuan Guru-Guru Melayu Brunei. Bandar Seri Begawan.
- Yahya bin Haji Ibrahim, Pehin Siraja Khatib Dato Paduka Seri Setia Ustaz Haji. (2012). "Pemikiran Kenegaraan dalam Syair-Syair Al-Marhum Sultan Haji Omar 'Ali Saifuddien Sa'adul Khairi Waddien Suatu Pandangan Awal". *Kemerdekaan 25 Tahun*. Bandar Seri Begawan: Yayasan Sultan Haji Hassanah Bolkiah & Persatuan Sejarah Brunei.
- Yura Halim. (2002). *Ririsej Brunei Darussalam*. Bandar Seri Begawan: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Yus Sa'bariah binti Haji Adanan. (2007). "Politik Brunei Tahun 1905-1963: Satu Tinjauan Awal". *Jurnal Darussalam*. Bil. 7. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei.
- Yus Sa'bariah binti Haji Adanan. (1991). "Pendudukan Jepun di Brunei: Suatu Tinjauan Awal". *Pusaka*. Bil. 4. Bandar Seri Begawan: Pusat Sejarah Brunei.